

УДК 746.3-025.35:159.954.3]“18/19”

DOI <https://doi.org/10.15407/slavicworld2022.21.092>

БРОВАРЕЦЬ ТЕТЯНА

кандидатка філологічних наук, молодша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1563-2572>

BROVARETS TETIANA

a PhD in Philology, a Junior Researcher at Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of the M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1563-2572>

Бібліографічний опис:

Броварець, Т. (2022) Предмети побуту з написами кінця XIX – першої половини XX століття як креолізовані твори фольклору: необхідність створення систематизованих баз даних. *Слов'янський світ*, 21, 92–99.

Brovarets, T. (2022) Household Items with Inscriptions of the Late 19th – the First Half of the 20th Century as Creolized Works of Folklore: A Need to Create Systematized Databases. *The Slavic World*, 21, 92–99.

**ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ З НАПИСАМИ
КІНЦЯ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ
ЯК КРЕОЛІЗОВАНІ ТВОРИ ФОЛЬКЛОРУ:
НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ
СИСТЕМАТИЗОВАНИХ БАЗ ДАНИХ**

Анотація / Abstract

У статті йдеться про нагальну потребу в створенні систематизованих баз даних (інтерактивних покажчиків) для зразків так званого письмового фольклору або, говорячи мовою лінгвістів, креолізованих

(вербально-іконічних) творів. До таких, зокрема, належать предмети побуту з написами кінця XIX – першої половини XX ст.

Авторка коротко описує принцип дії розробленого нею Інтерактивного покажчика на матеріалі епіграфічної вишивки. Він створений з урахуванням того, що кожен твір (зразок епіграфічної вишивки) розподіляється на структурні елементи. Ними є словесні (вербальні) та візуальні (іконічні) фольклорні формули. Фольклорні формули можуть бути як короткі (від одного слова), так і довгі (наприклад, увесь твір може становити лише одну фольклорну формулу). У випадку епіграфічної вишивки твори здебільшого складаються з однієї візуальної (іконічної) та однієї вербальної (словесної) формули. Однак бувають також комбінації з кількох словесних і / або кількох візуальних формул, що вишиті на одному рушнику і сприймаються як єдиний твір.

Застосовуючи принцип рекурсії, авторці вдалося створити Покажчик фольклорних формул епіграфічної вишивки, де всі елементи успішно взаємодіють. Наголошується на тому, що подібні покажчики (систематизовані бази даних) дають можливість для наукового дослідження тих або тих творів.

Ключові слова: креолізовані тексти, предмети побуту, написи, вербальні (словесні) формули, візуальні (іконічні) формули, Покажчик.

The article deals with the necessity to create systematized databases (or to make interactive indices) for samples which are known as *written folklore* or, using linguistic terminology, creolized (verbal-iconic) texts. In particular, these folklore works include household items with inscriptions of the late XIXth to the first half of the XXth century.

The authoress shortly describes the operating principle of the Interactive Index of Folklore Formulae developed by her on the materials of epigraphic embroidery. This index was created taking into account the fact that each item (a sample of epigraphic embroidery) consists of its structural elements. The latter are verbal and visual (iconic) folkloric formulae. Folkloric formulae can be both very short (for example, only one word) and long (for instance, an entire work can be only one folkloric formula). Folklore formulae can be both short (from one word) and long (for example, the whole work can be only one folklore formula). In the case of epigraphic embroidery, works mostly consist of one visual (iconic) and one verbal formula. However, there are also combinations of several verbal and/ or several visual formulae, which are embroidered on one towel and perceived as a single work.

Having applied the recursion principle, the authoress managed to create the Index of folkloric formulae of epigraphic embroidery, where all the elements successfully interact. It is accentuated that such indexes (systematized databases) provide an opportunity for scientific research of concrete folkloric works.

Keywords: creolized texts, household items, inscriptions, verbal formulae, visual (iconic) formulae, index.

Приблизно з кінця ХІХ ст. опубліковано чимало праць (здебільшого лінгвістичних) [3; 4; 7; 8], присвячених явищу креолізованих або полікодових текстів – тобто таких текстів, що, крім словесного складника, містять ще будь-який інший компонент (найчастіше – візуальний) [2]. Варто зазначити, що зазвичай увага мовознавців зосереджується на сучасних творах ХХІ ст., а надто на словесно-візуальних текстах, масово поширених в Інтернеті. Є думка, що саме вік глобальних технологій спричинив вибух таких творів [5, с. 64; 6, с. 222]. Найяскравіший приклад – меми в соцмережах, словесні й візуальні компоненти яких можуть замінюватися і транслюватися в різних комбінаціях. Часто в таких випадках картинка-оригінал, до якої додаються різні написи, згодом набуває зовсім інших смислів, інколи навіть протилежних до первинного.

Утім, вербально-іконічні твори фольклору успішно побутували і століття тому. На жаль, вони й досі залишаються на периферії дослідницької уваги, хоча, будучи фіксованими, безсумнівно, являють собою цінний фольклорний матеріал, що апріорі зберігає всі діалектні та інші особливості виконання.

Щодо, скажімо, предметів побуту з написами кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., то ці зразки так званого письмового (або фіксованого) фольклору ще потрібно належним чином систематизувати. Безперечно, для цього вони мають бути жанрово визначені. Адже, приміром, пісня, вишита на рушникові, вже по суті не є її вербальним відповідником, вико-

наним усно. Так само і прислів'я, вирізьблене на дерев'яному стільці, має зовсім інший контекст, суттєво відрізняючись функціонально від аналогічних рядків, ужитих ситуативно – з приводу конкретної події.

Варто сказати, що на сьогодні нами вже розроблено першу систематизовану базу для вишитого вербально-іконічного фольклору – епіграфічної вишивки (явища, типового для кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., яке подекуди продовжує існувати і в наші дні). Йдеться про Інтерактивний покажчик фольклорних формул на матеріалі епіграфічної вишивки (далі – Покажчик), розміщений на власному сайті авторки цих рядків [1].

В основу Покажчика покладено одночасно і лінгвістичну, і фольклористичну термінологію. Кожен з уміщених творів (зразків епіграфічної вишивки) ¹ розподілений нами на структурні елементи – фольклорні формули ². Оскільки це креолізовані (словесно-візуальні) твори ³, то їхні формули відповідно поділяються на словесні (вербальні) та візуальні (іконічні).

Загалом можна сказати, що й у самому Покажчику виокремлено менші частини – підрозділи, адже він уміщує три типи покажчиків: 1) абетковий, 2) за вербальними формулами; 3) за іконічними формулами.

Абетковий покажчик є найповнішим серед усіх трьох, адже він включає абсолютно всі знайдені нами одиниці, навіть ті з них, для яких наразі не виокремлено ані словесної, ані візуальної формули. Мовиться про те, що у випадку, якщо якась формула ще не має відповідного аналога на інших знайдених нами зразках, то ми її не виокремлюємо.

Щойно з'являється друга реалізація певної формули (інакше кажучи, якщо фольклорна формула повторюється щонайменше у двох зразках епіграфічної вишивки), ми її оформлюємо і вміщуємо у відповідний перелік: або «Вербальні формули», або «Іконічні формули».

У колонці «Вербальні формули» наразі налічується 285 словесних формул. Натиснувши на ту або ту словесну формулу, можна потрапити на сторінку з переліком конкретних зразків епіграфічної вишивки, які її містять. За аналогічним принципом, із останнього переліку можна перейти вже на персональну сторінку будь-якої обраної одиниці.

Такий самий принцип, як у покажчика за словесними формулами («Вербальні формули»), покладено і в основу покажчика за візуальними формулами («Іконічні формули»). Останній наразі вміщує 104 візуальні формули. Під час натискання на обрану іконку користувач потрапляє на сторінку з переліком усіх зразків епіграфічної вишивки, які містять цю іконічну формулу. Від цієї сторінки так само можна перейти на персональну сторінку кожної одиниці.

Важливо, що персональна сторінка кожної одиниці, яка складається з вербальних та іконічних формул, також включає інтерактивні елементи. Це означає, що з персональних сторінок конкретного зразка епіграфічної вишивки можна так само переміщуватися на сторінки подібних одиниць (як за словесними, так і за візуальними формулами).

Отже, при вирішенні фольклористичного завдання (створення Інтерактивного покажчика фольклорних формул) успішно застосовується принцип рекурсії⁴.

Насамкінець маємо наголосити, що подібні до описаного нами вище покажчики (бази) мають бути створені і для інших предметів побуту з написами. Останні так само, як і епіграфічна вишивка, являють собою креолізовані (вербально-іконічні) тексти – якщо вживати лінгвістичні терміни, або ж так званий письмовий фольклор – якщо говорити мовою фольклористики. Крім того, деякі формули (здебільшого словесні) є спільними для різних груп предметів побуту з написами. У цьому аспекті варто було б поміркувати над створенням певних інтерактивних лінків між базами даних. Так чи інакше, наявність повноцінних систематизованих баз дасть

змогу для наукового аналізу тих або тих творів, а не спорадичного до них звернення.

Безсумнівним є також те, що систематизація й жанрова дефініція предметів побуту з написами кінця XIX – першої половини XX ст. сьогодні набуває особливої актуальності, адже за своєю формою і способами трансмісії вони дуже подібні до популярних наразі вербально-іконічних інтернет-творів. Окрім того, простежується тяглість традиції також у змістовій частині: з певними видозмінами продовжують існувати ті самі образи, мотиви, а іноді й цілі сюжети. Усе це підтверджує необхідність ретельного вивчення побутування подібних творів сторічної давнини.

ПРИМІТКИ

¹ На сьогодні в Показчику зібрано й систематизовано 2868 одиниць. Поповнення бази постійно триває (відповідно до надходження щойно знайдених зразків епіграфічної вишивки). Здійснюється всебічний пошук зразків епіграфічної вишивки, із задіянням усіх можливих типів ресурсів – як офлайн, так і онлайн.

² Фольклорні формули – сталі компоненти, що повторюються в різних, не пов'язаних певним сюжетом творах (тут застосовується фольклористична термінологія). Фольклорні формули можуть бути як короткі (від одного слова), так і довгі (наприклад, увесь твір може становити лише одну фольклорну формулу). У нашому випадку твори здебільшого складаються з однієї візуальної (іконічної) та однієї вербальної (словесної) формули.

³ Креолізовані твори – твори, які одночасно складаються з вербальних і невербальних елементів (тут застосовується лінгвістична термінологія). У нашому випадку, як і в переважній більшості досліджуваних креолізованих творів, невербальними елементами є візуальні.

⁴ Рекурсія – опис кожної одиниці через саму себе (тут застосовується термінологія з математики й інформатики). У нашому випадку кожен твір (зразок епіграфічної вишивки) задається через фольклорні формули, з яких складається твір.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Броварець Т. Інтерактивний електронний покажчик фольклорних формул (епіграфічна вишивка). 2016–2022. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. URL : <http://volkovicher.com> (пароль: 2707).

2. Волковічер Т. Вербальні тексти у народній вишивці кінця XIX – першої половини XX ст.: генеза, семантика, прагматика : монографія ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 2019. 173 с.

3. Гетьман З. Тексти з іконічним компонентом як результат креолізації комунікації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. Романо-германське мовознавство*. 2006. Вип. 40. С. 6–7.

4. Денисюк Ж. Креолізовані тексти постфольклору як засіб інтернет-комунікації. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2016. Вип. II (7). С. 23–31.

5. Космацька Н. Комікс як синкретичний текст: вихідні положення. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. № 5 (ч. 2). С. 64–68.

6. Семенюк Т. Цілісність та зв'язність рекламного тексту (на матеріалі текстів німецької реклами). *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2014. Кн. 2. С. 222–227.

7. Соболюська Л. Вербальне й візуальне як єдиний текст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. 2010. Вип. 7. С. 154–163.

8. Ткачова Г. Методика використання креолізованих текстів на уроках української літератури в 5–8 класах. Київ, 2021.

REFERENCES

1. BROVARETS, Tetiana. *Epigraphic Embroidery. An Interactive Online Index of Folkloric Formulae (2016–2022)*. M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine [online]. Available from: <http://volkovicher.com> (created on July, 18 2016; password: 2707) [in Ukrainian].

2. VOLKOVICHER, Tetiana. *Verbal Texts in Folk Embroidery of the Late 19th – the First Half of the 20th Century: Genesis, Semantics, Pragmatics. A Monograph*. Kyiv: Scientific Thought, 2019, 173 pp. [in Ukrainian].

3. HETMAN, Zoya. Texts with an Iconic Component as the Result of Communication's Creolization. In: *Bulletin of the Taras Shevchenko Kyiv National University. Foreign Philology. Romance and Germanic Philology*. 2006, iss. 40, pp. 6–7 [in Ukrainian].

4. DENYSIUK, Zhanna. Creolized Post-Folklore Texts as Means of Internet Communications. In: Polina HERCHANIVSKA, ed.-in-chief, *International Journal: Culturology, Philology, Musicology*. National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts, Antonina Nezhdanova Odesa National Music Academy. Kyiv: Millennium, 2016, vol. II (7), pp. 23–31 [in Ukrainian].

5. KOSMATSKA, Natalia. Comics as a Syncretic Text: Starting Points. In: Nina DANYLIUK, ed.-in-chief, *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Volyn National University. Philological Sciences. Linguistics*. Lutsk, 2011, no. 5 (ch. 2), pp. 64–68 [in Ukrainian].

6. SEMENIUK, Tetiana. Integrity and Coherence of Advertising Texts (Based on German Advertising Texts). In: Hryhoriy SAMOYLENKO, ed.-in-chief, *Scientific Notes of the Mykola Hohol Nizhyn State University. Philological Sciences: Collected Scientific Papers*. Nizhyn, 2014, bk. 2, pp. 222–227 [in Ukrainian].

7. SOBOLIVSKA, Lesia. The Verbal and the Visual as a Single Text. In: *Scientific Notes. Philosophy Series*. 2010, vol. 7, pp. 154–163 [in Ukrainian]. In: Petro KRALIUK, ed.-in-chief, *Proceedings of the National University «Ostroh Academy». Series «Philosophy»: Collected Scientific Papers*. Ostroh, 2010, iss. 7, pp. 154–163 [in Ukrainian].

8. TKACHOVA, Hanna. *Methodology of Using Creolized Texts at Lessons of Ukrainian Literature from the Fifth to the Eights Grades*. Kyiv, 2021 [in Ukrainian].

Надійшла / Received 29.07.2022

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 13.12.2022